

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Сергій РИЛЄЄВ

Софія ЮРІЙ

Розглянуто показники оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства загалом, а також в розрізі використання ресурсів (авансованого капіталу) та понесення витрат. Запропоновано напрямки удосконалення методики факторного аналізу показників ефективності використання оборотних активів, а саме коефіцієнта оборотності оборотних активів.

The indicators of appraisal of efficiency of financial economic activities at the enterprise as a whole was examined in the article. The analysis in terms of utilization of resources (advance of capital) and incurred expenses was also carried out. Some trends of improvement in techniques of factor analysis of indicators in current assets effective use, i.e. the ratio of current assets turn over were offered.

Задоволення потреб ринку в промисловій продукції й отримання при цьому максимального прибутку – основне завдання діяльності підприємств усіх галузей національної економіки. Необхідною умовою вирішення зазначеного завдання є ефективне функціонування, тобто досягнення необхідного результату при мінімальних витратах. Все більшого значення набувають наукові розробки та впровадження новітніх технологій і видів продукції, передового досвіду управління, удосконалення організації праці та виробництва, створення ефективної системи постачання та реалізації продукції. Тому зростання прибутковості та ринкової вартості підприємства безпосередньо залежить від ефективності управління зазначеними процесами.

Сьогодні одним із завдань, що спрямо-

вані на підвищення ефективності функціонування підприємства та зміцнення його фінансового стану, є раціональне використання ресурсного потенціалу, у т. ч. оборотного капіталу. Інтереси підприємства вимагають повної відповідальності за результати своєї фінансово-господарської діяльності, оскільки фінансовий стан підприємства, особливо в розрізі платоспроможності та фінансової стійкості, безпосередньо залежить від оптимізації процесів формування та використання оборотного капіталу.

Наукові дослідження в сфері оцінки економічної ефективності використання оборотних активів проводяться давно та відображені в монографіях багатьох зарубіжних вчених, таких як: І. Ансофф, Ю. Брігхем та Л. Гапенські, Б. Коласс, Ю. Землякова. Серед вітчизняних

економістів, які присвятили свої праці цьому питанню, відмітимо І. Бланка, В. Кігеля, А. Руденка, Л. Лахтіонову та ін. Однак, слід зазначити, що згадані дослідження стосуються переважно поглиблення і конкретизації глобальних підходів західних науковців та їх адаптації до умов економіки перехідного періоду, тому істотних методологічних змін в принципі оцінки економічної ефективності використання оборотних активів вони не внесли. Крім цього, невирішеною залишається проблема інтегрального факторного аналізу ефективності використання оборотних активів, яка постійно перебуває у центрі уваги вчених-економістів та керівників-практиків різних рівнів і рангів.

Метою дослідження є удосконалення методики інтегрального фінансового аналізу показників ефективності використання оборотних активів.

Основним завданням статті є розробка та обґрунтування пропозицій щодо удосконалення методики факторного аналізу показників ефективності використання ресурсного потенціалу з групи індикаторів ділової активності, а саме коефіцієнтів оборотності.

Економічна ефективність – це результативність діяльності, що визначається в загальному співвідношенні результату (ефекту) і витрат, що його визначили [4, 146].

В табл. 1 наведено порядок формування показників ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства загалом, а також в розрізі використання ресурсного потенціалу (витрат) зокрема.

Аналіз даних, які наведені в табл. 1, дозволяє створити наступну рівність:

$$\frac{Ra}{Oa} = \frac{Rp}{Ez}, \quad (1)$$

де Ra – рентабельність ресурсів;
 Rp – рентабельність витрат;
 Oa – коефіцієнт оборотності ресурсів;
 Ez – ефективність витрат за виручкою.

На практиці в якості показників ефективності широко використовується показник рентабельності активів (ресурсів). З формули (1) можна вивести наступне співвідношення:

$$Ra = \frac{Rp}{Ez} \cdot Oa. \quad (2)$$

Очевидно, що показники рентабельності витрат і ефективності витрат за виручкою тісно взаємопов'язані. Їх співвідношення може бути перетворено у вигляді коефіцієнта, що отримав назву рентабельності продажу чи рентабельності реалізації. Тоді формула (2) набуде наступного вигляду:

$$Ra = Rn \cdot Oa, \quad (3)$$

де Rn – рентабельність продажу.

Це співвідношення відоме в світовій практиці як формула Дюпона і її можна використати для оцінки рентабельності оборотних активів підприємства:

$$Rok = \frac{P}{OA} \cdot 100\%, \quad (4)$$

де Rok – рентабельність оборотних активів, %;

P – чистий прибуток, тис. грн.;

OA – середня вартість оборотних активів, тис. грн.

Якщо перетворити формулу (4), шляхом введення множника $ЧВР/ЧВР$, де $ЧВР$ – чиста виручка від реалізації продукції, отримаємо наступне:

Таблиця 1

Порядок формування показників ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства

Ресурси (витрати), що визначають економічний результат	Економічний результат	
	Виручка від реалізації	Чистий прибуток
Витрати	Ефективність витрат за виручкою	Рентабельність витрат
Авансовані ресурси	Оборотність ресурсів	Рентабельність ресурсів

$$R_{ok} = \frac{P}{ЧВР} \cdot \frac{ЧВР}{ОА} \cdot 100\%, \quad (5)$$

де $\frac{P}{ЧВР} \cdot 100\% = R$ – рентабельність реалізації продукції, %;

$\frac{ЧВР}{ОА} = K$ – коефіцієнт оборотності оборотного капіталу, обороти.

Таким чином отримуємо:

$$R_{ok} = R \cdot K. \quad (6)$$

Формула (6) є частковим випадком формули (3) і відображає ефективність використання оборотних активів. Вона містить, з одного боку, економічну рентабельність обороту, яка забезпечується певною величиною оборотних активів, а з іншого – коефіцієнт оборотності, що відображає ефективність використання оборотних активів.

Згідно з формулою (6), одним із основних факторів, що впливає на ефективність використання оборотних активів (рентабельність оборотних активів), є коефіцієнт оборотності оборотного капіталу, який є показником, що характеризує ділову активність підприємства. Відомо, що оборотні активи, відповідно до бухгалтерського балансу (форма № 1), складаються з низки елементів: матеріальні оборотні активи (запаси) та нематеріальні оборотні активи (дебіторська заборгованість, грошові кошти та поточні фінансові інвестиції). При цьому оборотність кожної із зазначених складових оборотного капіталу суттєво відрізняється. Крім цього, коефіцієнт оборотності запасів, за наявності рентабельності реалізації продукції, суттєво впливає на прибутковість діяльності підприємства.

Ці факти вимагають побудови факторних моделей, в яких розглядається вплив коефіцієнтів оборотності різновидів оборотних активів на узагальнюючий коефіцієнт оборотності оборотних активів. При цьому зазначимо, що вітчизняні фінансисти й аналітики для коефіцієнтів оборотності різновидів оборотних активів використовують чисту

виручку від реалізації продукції (ЧВР), а для коефіцієнта оборотності запасів – собівартість реалізованої продукції (СВ).

Відповідно до формули (5) коефіцієнт оборотності оборотних активів можна показати у наступному вигляді:

$$K = \frac{ЧВР}{ОА} = \frac{ЧВР}{\overline{НОА} + \overline{МОА}}, \quad (7)$$

де $\overline{НОА}$ та $\overline{МОА}$ – середня вартість нематеріальних та матеріальних (запасів) активів відповідно, тис. грн.

У фінансовому аналізі виокремлюють два часткових коефіцієнта оборотності нематеріальних та матеріальних оборотних активів:

$$O_{ноа} = \frac{ЧВР}{\overline{НОА}}, \quad (8)$$

де $O_{ноа}$ – коефіцієнт оборотності нематеріальних оборотних активів, обороти.

$$O_{моа} = \frac{СВ}{\overline{МОА}}, \quad (9)$$

де $O_{моа}$ – коефіцієнт оборотності матеріальних оборотних активів, обороти.

Згідно з даними публічної фінансової звітності, а саме Звіту про фінансові результати (форма № 2), чисту виручку від реалізації можна показати у наступному вигляді:

$$ЧВР = СВ + ВП, \quad (10)$$

де $ВП$ – валовий прибуток підприємства, тис. грн.

Враховуючи структуру нематеріальних оборотних активів, із рівностей (7)–(10) одержуємо наступні формули:

$$O_{ноа} = \frac{ЧВР}{\overline{Дт} + \overline{Гк}}, \quad (11)$$

де $\overline{Дт}$ – середня дебіторська заборгованість, тис. грн.;

$\overline{Гк}$ – середні залишки грошових коштів та поточних фінансових інвестицій, тис. грн.

$$\overline{O\partial m} = \frac{ЧВР}{Дm}, \quad (12)$$

де $\overline{O\partial m}$ – коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, обороти.

$$\overline{Oзк} = \frac{ЧВР}{ГK}, \quad (13)$$

де $\overline{Oзк}$ – коефіцієнт оборотності грошових коштів та поточних фінансових інвестицій, обороти.

Покажемо, що за допомогою рівностей (12), (13), (9) формула (7) трансформується у факторну модель для визначення впливу часткових коефіцієнтів оборотності окремих видів оборотних активів на загальний коефіцієнт оборотності таких активів.

Для цього із (12) і (13) знаходимо:

$$\overline{Дm} = \frac{ЧВР}{O\partial m}, \quad (14)$$

$$\overline{ГK} = \frac{ЧВР}{Oзк}. \quad (15)$$

Із рівностей (14) і (15) маємо:

$$\overline{Дm} + \overline{ГK} = \frac{ЧВР}{O\partial m} + \frac{ЧВР}{Oзк} = ЧВР \cdot \left(\frac{1}{O\partial m} + \frac{1}{Oзк} \right) = ЧВР \cdot \frac{Oзк + O\partial m}{O\partial m \cdot Oзк}. \quad (16)$$

Підставимо праву частину формули (16) у рівність (11):

$$\overline{Oноа} = ЧВР \cdot \frac{1}{ЧВР} \cdot \frac{O\partial m \cdot Oзк}{O\partial m + Oзк} = \frac{O\partial m \cdot Oзк}{Oзк + O\partial m}. \quad (17)$$

Із формули (18) знаходимо:

$$\overline{НОА} = \frac{ЧВР}{Oноа}. \quad (18)$$

Підставимо праву частину рівності (17) в (18):

$$\overline{НОА} = \frac{ЧВР}{Oноа} = \frac{ЧВР \cdot (Oзк + O\partial m)}{Oзк \cdot O\partial m}. \quad (19)$$

Із рівності (9) одержуємо:

$$\overline{МОА} = \frac{СВ}{Oмоа}. \quad (20)$$

Додаємо рівності (19), (20) й отримуємо:

$$\overline{НОА} + \overline{МОА} = \frac{ЧВР \cdot (Oзк + O\partial m)}{Oзк \cdot O\partial m} + \frac{СВ}{Oмоа} = \frac{ЧВР(Oзк + O\partial m) \cdot Oмоа + СВ \cdot Oзк \cdot O\partial m}{Oзк \cdot O\partial m \cdot Oмоа}. \quad (21)$$

Підставимо рівність (21) в знаменник формули (7):

$$K = \frac{ЧВР \cdot Oзк \cdot O\partial m \cdot Oмоа}{ЧВР(Oзк + O\partial m) \cdot Oмоа + СВ \cdot Oзк \cdot O\partial m}. \quad (22)$$

Отже, рівність (7) за допомогою формул (9), (12), (13) була перетворена у вищезгадану багато-факторну модель.

Таким чином, з використанням методу ланцюгових підстановок та рівності (22) можна визначити вплив часткових показників оборотності оборотних активів (коефіцієнтів оборотності: дебіторської заборгованості, запасів, грошових коштів та поточних фінансових інвестицій) на загальний коефіцієнт оборотності оборотних активів.

Надалі покажемо, що з рівності (7) на основі формул (8), (9) можна вивести ще одну факторну модель.

$$\overline{НОА} = \frac{ЧВР}{Oноа}; \quad (23)$$

$$\overline{МОА} = \frac{СВ}{Oмоа}. \quad (24)$$

Додаємо рівності (23) і (24):

$$\overline{НОА} + \overline{МОА} = \frac{ЧВР}{Oноа} + \frac{СВ}{Oмоа} = \frac{ЧВР \cdot Oмоа + СВ \cdot Oноа}{Oноа \cdot Oмоа}. \quad (25)$$

Підставимо праву частину (25) у знаменник формули (7):

$$K = \frac{ЧВР \cdot Oноа \cdot Oмоа}{ЧВР \cdot Oмоа + СВ \cdot Oноа}. \quad (26)$$

При використанні одного з методів елімінавання, а саме методу ланцюгових підстановок та рівності (26) можна визначити вплив зміни коефіцієнтів оборотності матеріальних та нематеріальних активів на коефіцієнт оборотності оборотних активів загалом.

Побудовані багатофакторні моделі (22) та (26) дають можливість визначити ступінь впливу відповідних чинників на зміну показників ефективності використання оборотних активів, у нашому випадку – коефіцієнта оборотності оборотних активів, що дозволить покращити аналітичне забезпечення управління формуванням та використанням згаданого виду активів.

Література

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия: Пер. с англ. / Общ. ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб.: Издательство "Питер", 1999. – 416 с.
2. Бланк И. А. Управление использованием капитала. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 566 с.
3. Бригхем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент: Пер. с англ. / Общ. ред. В. В. Ко-

валева. – СПб.: Экономическая школа, 1997. – 487 с.

4. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Сможенко Т. С. *Фінансовий словник*. – 4-те вид., випр. і доп. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2002. – 566 с.

5. Земляков Ю. Д. *Управленческий учет: теоретические и методологические аспекты планирования для эффективного управления предприятием: Монография*. – М.: Финансы и кредит, 2004. – 167 с.

6. Кігель В. Р. *Методи і моделі прийняття рішень в ринковій економіці: Монографія*. – К.: ЦУЛ, 2003. – 200 с.

7. Коласс Б. *Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции, методы: Пер. с француз. / Общ. ред. Я. В. Воколова*. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.

8. Лахтіонова Л. А. *Фінансовий аналіз об'єктів господарювання: Монографія*. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с.

9. Руденко А. В. *Управління потоками капіталів в сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: Монографія*. – К.: Кондор, 2004. – 480 с.